

ראשי פרקים

עמודים	נושא
2-3	מבוא
4-14	א. סקירת הספרות
4-5	1. דמוקרטיה, שוויון בפני החוק וסמכויות המשטרה
5-7	2. שיטור קהילתי בעולם מרובה תרבויות ועיקרון השוויון בפני החוק
7-9	3. שיטור קהילתי בישראל ומבחן השמירה על עקרון השוויון בפני החוק מול העדה האתיופית
9-10	4. ביטויי חוסר השוויון בהתנהלות המשטרה כלפי יוצאי אתיופיה
10-12	5. תכניות התערבות לטיפול באי השוויון כלפי יוצאי אתיופיה
12-14	6. תגובת יוצאי אתיופיה לחוסר השוויון ביחס המשטרה
16-17	מתודולוגיה
17-18	ממצאי המחקר
19-21	דיון בממצאים וסיכום
22-24	ביבליוגרפיה

מבוא

נושא העבודה הוא אי שוויון אזרחי באכיפת החוק כלפי יוצאי אתיופיה בישראל.

בחרתי בנושא זה מכיוון שהזדעזעתי לקרוא על האפליה המוסדית לה נחשפו (מעמד הקייסים ברבנות הראשית, אי הכרה ביהדותם, סוגיית הגיור, פרשת הדם) ועל המקרים הקיצוניים שבהם התנהגות שוטרים מול יוצאי אתיופיה הובילה במדינת ישראל הדמוקרטית למוות ופגיעה של אזרחים, לביטויים גזעניים כנגד מיעוט יהודי, שכל 'חטאו' הוא צבע העור הכהה.

הבעיה שאני מזהה היא חוסר שוויון בהתנהלות המשטרה כלפי מיעוטים. כי כשאני משווה את התנהגות מוסדות המדינה אל יוצאי אתיופיה, להתנהגותם כלפי קבוצות אחרות בחברה, בולטים לעין מאפיינים של אי שוויון אזרחי, כמו אפליה מוסדית, שיטור יתר וביטויי גזענות. לכן בחרתי בשאלת המחקר:

באיזו מידה מקיימת המשטרה את עקרון השוויון בפני החוק בהקשר ליוצאי אתיופיה?

הממצאים מלמדים שאחוז העבירות בקרב יוצאי אתיופיה גבוה: מדו"ח מבקר המדינה (2021) עולה ששיעור תיקי החקירה של יוצאי אתיופיה ב 2019 גדול במידה ניכרת משיעורם באוכלוסייה (1.7%): פי 3.8 בקרב קטינים ופי 1.9 בקרב בגירים. עוד עולה שמספר התלונות למח"ש גדול ביותר מפי שניים משיעורם באוכלוסייה (24,033 תיקים נפתחו ב 2020 במח"ש).

לצד ריבוי התיקים נגד יוצאי העדה האתיופית, התרבו התלונות והמחאות של בני העדה נגד התנהלות לא שוויונית של המשטרה כלפיהם ולאחר עתירות שהוגשו לבג"ץ בנושא שיטור יתר כלפי יוצאי אתיופיה, הוקמה ב 2016 "ועדת פלמור". הוועדה קבעה שיחס המשטרה ליוצאי אתיופיה מבטא חוסר שוויון, גזענות ושיטור יתר. יו"ר הוועדה כתבה בדו"ח: "החלטת ממשלת ישראל מהווה הכרה של ממשלת ישראל בצורך להתמודד עם תופעת הגזענות של יוצאי אתיופיה. ההכרה היא הצעד החשוב יותר בדרך למיגור הגזענות" (דו"ח הוועדה למיגור הגזענות). כלומר, מסקנה ביחס לחוסר שוויון אזרחי והמלצה לתקן את חוסר השוויון.

למרות זאת, גם בשנת 2019, לאחר יישום מרבית המלצות "ועדת פלמור", עדיין רק 13% מיוצאי אתיופיה מאמינים במשטרה וממשיכים לטעון לשיטור יתר וחוסר שוויון (דו"ח מבקר המדינה, 2021).

מנתונים אלה עולה ההשערה: לשוטרים יש קושי תרבותי להטמיע את עקרון השוויון האזרחי-חברתי, כאשר מדובר ביוצאי אתיופיה.

נראה שיחס המשטרה כלפי יוצאי אתיופיה השתנה בעקבות שינוי בדימוי ובסטיגמות: עד 1996 ניהלו יוצאי אתיופיה מאבק אזרחי שקט, שעסק בסוגיות של הכרה ביהדותם ועליית בני הפלשמורה לישראל, שמרו על סטיגמה של 'אנשים נחמדים' וזכו להזדהות של שוטרי משטרת ישראל. פרשת 'השמדת הדם' של התורמים יוצאי אתיופיה, היתה נקודת שבר ביחסי משטרה ויוצאי אתיופיה. פרסום הודעת בנק הדם על פסילת תרומת הדם של יוצאי אתיופיה היתה ביטוי ראשון של גזענות גלויה כנגד יוצאי העדה. בקרב הדור השני של העלייה גדלה המודעות לאי שוויון על בסיס גזע וצבע, והם החלו שינו את אופי המחאה שלהם ופנו למחאה אלימה. המשטרה שהופתעה מהמחאה האלימה – כי החזיקה עד אז בסטיגמה של אתיופים שקטים וציותנים – הגיבה בכוח לאלימות ונוצרה בה סטיגמה חדשה: יוצאי אתיופיה הצעירים הם אנשים פרועים בעלי פוטנציאל 'סכנה עתידית' (Abu et al. 2017). ומכאן החל תהליך של אי שוויון חברתי: שיטור יתר, אלימות משטרתית מופרזת והתנהלות גזענית.

סקירת הספרות

1. דמוקרטיה, שוויון בפני החוק וסמכויות המשטרה

הדמוקרטיה המערבית שואבת את כוחה מהאזרחים ולא מהשלטון, מתמקדת בהגנה על זכויות האדם ומחייבת הגנה על עקרונות שלטון החוק והשוויון בפני החוק. המשטרה, המופקדת על הסדר החברתי במדינה, פועלת בכלים לא דמוקרטיים תוך שימוש בסמכות כפייה, שלילת חירויות האזרח ושימוש בסמכויות כפייה. את הדילמה פותרת הדמוקרטיה המערבית בכך שהיא מטילה על השימוש בסמכויות הכפייה של המשטרה הגבלות מסוימות. הגבלות שיבטיחו את ההגנה על שוויון החוק והשוויון בפני החוק (יחזקאלי, 2004).

מכאן, סמכויות המשטרה והגבלותיה מוגדרות בחוק וכוללות (1) חקירת עדים וחשודים - קצין משטרה, או מי שהוסמך לכך (חוקר משטרה) רשאי לחקור עדים לעבירה או חשוד בביצוע עבירה ולרשום את דבריו, אשר יוכלו לשמש לאחר מכן כראיה בבית המשפט. כמו כן רשאית המשטרה לבצע פעולות שונות שנועדו לסייע בחקירותיה. (2) סמכויות עיכוב ומעצר - שוטר מוסמך לעכב עדים וחשודים בשטח לצורך תשאול, בירור פרטיהם, או מתן מסמכים (כגון דו"ח תנועה, צו בית משפט וזימונים לחקירה). כמו כן, כאשר מתקיימת עילת מעצר ע"פ החוק רשאי שוטר לעצור אדם שעבר עבירה בת מעצר ולהובילו לחקירה בתחנת משטרה. (3) כליאה - קצין משטרה מוסמך להורות על מעצרו של אדם עד 24 שעות, ללא צו שופט, בהתקיים עילת מעצר. לאחר 24 שעות יש להביא את העצור בפני שופט לשם הארכת מעצרו.

(4) שימוש בכוח - אנשי המשטרה מוסמכים, בהתאם לנסיבות מסוימות, להשתמש בכוח לשם ביצוע מטלותיהם. לרוב מדובר בסמכות הנלווית לסמכות המעצר, אם כי קיימות נסיבות אחרות המתירות זאת בחוק (למשל פיזור המון מתפרע). השימוש בכוח כולל שימוש בכוח נגד רכוש (פריצת דלתות) או נגד אנשים (דיכוי הפגנות לא חוקיות, מעצר מתפרעים וחשודים וכו'). כדי לצמצם ולבקר ככל האפשר את השימוש בכוח, אנשי המשטרה נזקקים לקבלת אישור ממערכת שיפוטית או מדרגי משטרה בכירים, אולם בנסיבות מסוימות, שהוגדרו בחוק, הדורשות שימוש בכוח ללא דיחוי, מוסמכים אנשי המשטרה להשתמש בכוח גם ללא אישור מוקדם (5) נשיאת נשק - במדינות רבות השוטרים חמושים גם בנשק קל להגנה עצמית ולוחמה בטרור בעת הצורך. בדרך כלל נשקו האישי של השוטר הוא אקדח ואלת משטרה, אבל לעיתים שוטרים חמושים גם ברובי סער (שוטרי משמר הגבול בישראל) והכוחות המיוחדים במדינות המערב (כולל הימ"מ בישראל) מצוידים גם ברובי קרבין, רובי shotgun ותת מקלעים ובמגוון רחב יותר של כלי נשק כמו רובי צלפים, רימוני יד, רימוני הלם ועוד.

(6) חיפוש גופני וחיפוש במבנים וכלי רכב - כסמכות נלווית לסמכות מעצר או לאיתור סמים או רכוש גנוב, ולהצלת חיי אדם - גם ללא צו שופט. (7) ביטול תמרורים ומתן הוראות לנהגים - כחלק מתפקידי המשטרה לשמור על הסדר בדרכים ולאכוף את חוקי התנועה, שוטר מוסמך להורות לנהגים לנהוג גם בניגוד להוראות תמרור שהוצב. כמו כן רשאי שוטר להכווין את תנועת כלי הרכב בדרך ולתת הוראות לנהגים המשתמשים בדרך לגבי כיווני הנסיעה. (8) ניהול מאגרי מידע-